

Закарпатський театр, який славу здобув у Європі та Москві

16.03.2012

Дивно, але про цей театральний колектив з провінційного Берегова більше знають в Угорщині, Польщі, Франції та Росії, ніж в Україні. Закарпатський обласний угорський драматичний театр розмістився у приміщенні колишнього готелю «Орослан» («Лев»), де колись зупинився на одну ніч проїздом через містечко відомий угорський поет і революціонер Шандор Петефі. Мабуть з того часу ці стіни і «просочилися» творчістю.

Берегівська театральна трупа щороку гастролює Європою, її радо запрошують на престижні арт-фестивалі, звідки обов'язково повертається з призами. Минулого року вперше відвідали Францію, а колись «занесло» навіть у Скандинавію — на власному старому автобусі. Неодноразово отримували запрошення з Нью-Йорка, але здійснити таку подорож поки що не по кишені...

Диво нелегких 90-х

Звідки такий унікальний театр у маленькому закарпатському містечку? Почалося все з «самородка», сільського хлопця на ім'я Атілла. Народився він у Мужєві, там де побудували пізніше першу фабрику з видобутку українського золота. Атілла Віднянський – з родини угорських інтелігентів, учителів. Закінчив Ужгородський університет, а потім повернувся додому – аби теж вчителювати у місцевій школі, де викладав історію та світову літературу. Однак довго не протримався – молода душа потребувала чогось іншого, творчості, широкого розмаху.

І шанс проявити себе не забарився – у 1989 році між Угорщиною та тоді ще радянською Україною, на рівні міністерств культури був підписаний договір про співпрацю. Тоді ж прийнято рішення про набір спеціального угорського курсу в Київському інституті театру і кіно ім. Карпенко-Карого «з метою поліпшення театральної ситуації в місці компактного проживання угорської меншини».

Атілла почув про те, що у Берегові шукають таланти, і одразу вирішив: теж хочу стати актором або й режисером. Відібрали 16 здібних угорців, серед них і Атіллу Віднянського.

У групі він одразу став лідером, а вже у 1993 році студенти-випускники першого угорського курсу показали свою першу виставу – це був «Бал у степу» за твором угорського драматурга Дюли Йієша. Потім Атілла взявся за «Калігулу» А.Камю, яку з успіхом презентував на сцені Київського учбового театру. На той час Союз вже розвалився, а українсько-угорські зв'язки наново налагоджувалися. Часи були важкі, в тому числі в економічному плані, і тому створення в тому ж році угорського національного театру у Берегові можна вважати за маленьке диво.

Злива нагород

Атілла вперто вірив у те, що мистецтво може приносити людям радість і взявся за роботу. 5 березня 1994 року на суд глядачів молода театральна трупа представила свою дебютну роботу – «Сон у літню ніч» Вільяма Шекспіра. З тієї прем'єри не залишилося навіть фотокадрів у архіві, але саме з неї почалася триумфальна хода театру з Берегова.

30-річний режисер одразу береться за «важкі» вистави. Наприклад, вирішив поставити «В очікуванні Годо» Семюела Беккета, що названа "найвизначнішою англomовною п'єсою 20-го століття". Але ж не просто видати «на гора» чергову виставу, а показати щось нове, інтерпретувати по-своєму, зачепити глядача «за живе»... Вдалося. Потім — «Вбивство у соборі» Т.С. Еліота. Вирішили ризикнути. І на фестивалі у Москві отримали першу премію на фестивалі молодих театрів.

Атіллу Віднянського у 2000 році визнають режисером року в Україні. Серед «призових» робіт театру можна назвати: «Сон в літню ніч» (спецприз журі, Херсонеські ігри, Севастополь), «В очікуванні Годо» Беккета (гран-прі, Київський міжнародний фестиваль, премія фестивалю «Золотий лев» у Львові), «Вбивство в соборі» Т. С. Еліота (краща режисура, фестиваль «Контакт», Торунь, Польща) та багато інших. Загалом берегівський театр відвідав під час гастролей понад п'ятнадцять країн Європи, отримавши більше сорока призів.

На гастролі – з картоплею і памперсами

«У нас є принцип: «Грати, як вмерти», – каже режисер в одному з інтерв'ю. Він не деспот, кажуть актори, але досить вимогливий. Всі вони – друзі. Інакше неможливо зробити щось справді неординарне. Але робота – на першому місці. А потім вже сім'я. Хоча і ці поняття для берегівського театру нероздільні. Вони самі себе часто називають «циганським балаганом», бо у гастролі їздять з малими дітьми, жінками і чоловіками – для моральної підтримки. Набивається повний «Ікарус» – тут і реквізит, і стільці, і барабани, і чемодани, і мішок з картоплею, музичні інструменти, і памперси, і різний одяг, ліхтарі, газові балони, пістолети, і діти, і директор театру... Перетнути кордон часом важко, але цей «корабель» на колесах, який подолав вже і північний полюс і пустелю у Середній Азії, впевнено іде вперед.

Хоча в кінці 1990-х театр пережив непросту кризу. Актори, які вже майже рік не отримували зарплату, почали залишати професію. Дехто возив солярку в Угорщину, інші пішли торгувати на ринок. Залишилися найстійкіші. Також прийшла і молода зміна – в Києві завершила навчання чергова «угорська група». Допомагає знаходити молоді таланти і мати Атілли, яка веде у Мужіві театральний гурток.

Вчитель з Берегова – атр-директор оперного в Будапешті

Самобутній театр вдалося врятувати. І лише після того, як він повністю став на ноги, «подорослішав», Атілла Віднянський погоджується на співпрацю з угорськими колективами, куди давно запрошували. У 2004 році він стає арт-директором Угорської опери в Будапешті. У 2006 році очолює Дебреценський театр ім. Міхая Чоконаї, в якому працює до цього дня. Однак залишається одночасно і беззмінним керівником Берегівського театру. Сьогодні 48-річний Атілла Віднянський автор 48 спектаклів, поставлених у 17 театрах (в тому числі, у Київському театрі ім. Лесі Українки, Національному театрі в Будапешті, театрах Словаччини і Югославії).

Тепер Віднянський є одним з найвідоміших східноєвропейських режисерів. Та й актори театру у Берегові теж досягли висот – наприклад, Жолт Трілл, родом з села Оросієво, знявся вже у 20 кінострічках. Щоправда, в Угорщині. Можна порекомендувати, наприклад, відомий кіно-мюзикл Johanna (2005), фільм «Хамелеон» (2008). І останню роботу – «East Side Stories», що має вийти на широкі екрани цього року. В кіно активно знімаються й інші актори з Берегова, такі як Неллі Суч, Йозеф Варга, – і дуже шкода, що ці фільми проходять повз нашого глядача...

Працює у театрі і молодий режисер з Чернівців Олег Мельничук (його дружина – актриса Іболя Орос). Поставив тут «Осінь нудьгу» Н.Некрасова, «Одруження» М.Гоголя. Минулого року його вистава «Пісок з урн» про життя поета Пауля Целана стала лауреатом фестивалю «Театр починається» у Санкт-Петербурзі. Нині співпрацює з Закарпатським обласним українським музично-драматичним театром, де цього року мріє поставити «Річарда III».

Українсько-угорські спектаклі

Про плани угорського театру на цей рік розповідає директор Йозеф Балажі:

«Плануємо взятися за постановку трьох нових вистав. Одна з них «Буря» Шекспіра, буде спільно з театром із міста Дюла, де відбудеться у червні шекспірівський фестиваль. Виставу, скоріш за все, буде ставити відомий український режисер Сергій Маслобойщиков, який давно співпрацює з угорськими

театрами. Угорський режисер, композитор Янош Новак, директор театру «Колібрі» збирається поставити з нашою акторською трупю «Каштанку» Чехова. Ще одна вистава буде присвячена Закарпаттю – за п'єсою Міклоша Зелеї «Розділене село» про Солонці (Селменце), яке після Другої світової було розділене між двома державами. Цю виставу вже планує ставити Атілла Віднянський.

Цього року вже показали глядачеві «Трагедію людини», яку ставив Атілла Віднянський, прем'єра відбулася у Дебрецені. 22 квітня плануємо поїхати у Рахів (вистава «Кришталева туфелька»), 28 квітня – у Чоп («Декамерон»), також відвідаємо з виставами і сільську місцевість, де проживає угорськомовне населення області – граємо у Селменцях, Великій Доброні, Паладь Комарівцях.

У кінці березня-квітні на театр чекають у Вестпремі, Дебрецені, Будапешті. У травні збираємося у Росію, на міжнародний фестиваль «Меліховська весна», який проходить у чеховській садибі – там покажемо «Три сестри».

Влітку також беремо участь у театральних фестивалях, в основному в Угорщині, один з них відбудеться на колишній радянській військовій ракетній базі.

Є запрошення в Тбілісі (Грузія), на міжнародний фестиваль у жовтні, однак нині важко спланувати – не знаємо як буде з фінансуванням далекої подорожі. Там теж чекають з виставою «Як вам це подобається» Шекспіра. Так що планів багато – запрошення ще лише надходять...

Мова – не перешкода

— Нині в театрі працює 19 акторів, — продовжує Йозеф Балажі. — Звісно, основна проблема – у фінансуванні. Частково гроші дають з обласного бюджету. Однак вистачає цього лише на мінімальну зарплату акторам. Хоча вже зараз є проблема – кажуть, навіть цих грошей нема. Як жити і працювати? Театр має функціонувати як організм – у залі має бути тепло, має бути вода, слід робити поточні ремонти, потрібно купувати реквізит... На щастя вдалося нам закінчити ізоляцію великого залу, тепер вже комфортніше і взимку глядач не замерзне. Також підлатали дах і замінили сучасні вікна. Вживаємо з продажу квитків і гастролей. Ще час від часу допомагають угорські фонди. Тому і робимо спільні проекти з угорськими театрами, адже можемо забрати собі реквізит і матимемо готову нову виставу у нашому репертуарі.

Продовжуємо активно співпрацювати з українським режисером Владом Троїцьким та художником-декоратором Олександром Білозубом. До речі, від Влада вже маємо запрошення на цьогорічний «ГогольFest» у столицю...»

Наступного року в угорського театру з Берегова ювілей – 20 років з дня заснування. У планах – провести на Закарпатті III-й міжнародний фестиваль «Сталкер». Готується до друку в Угорщині і книга про історію театру з фотоілюстраціями.

Єдиний мінус, що виставах Берегівського угорського театру на Закарпатті рідко побачиш українського глядача – на заваді, мабуть, стоять мовні кордони. Утім, їх чомусь не відчують у Москві, Києві (театр неодноразовий учасник міжнародного фестивалю «Гоголь-фест»), польському Торуні або французькому Марселі. Актори грають принципово лише на рідній мові – бо всі вони угорці. Тому основний глядач – це звісно, угорська інтелігенція. Чимало приходить і студентів, які навчаються у Берегові, в Закарпатському угорському інституті. Є навіть такі, що не пропускають жодної вистави, навіть дивляться по кілька разів.

«Слід сказати, що український глядач став частіше приходити на наші вистави, – каже Йозеф Балажі. – Хоча звісно із перекладом було б краще. На міжнародних фестивалях у Європі переклад пускають за допомоги проєктора над сценою. Іноді буває і синхронний переклад через навушники. Але класичні твори часто йдуть без перекладу – адже сюжет більшість театралів знають практично на пам'ять. Зверталися ми, до речі, до одного з закордонних фондів, аби забезпечили нас спеціальною технікою для синхрону. Однак, на жаль, цього гранту не отримали...»

Хоча, як відомо, високе мистецтво не потребує перекладу... Тому завітайте якимось на виставу до нашого угорського театру – обіцяю, не пожалкуєте.